der vroomheid geen opgeld. En zoo is het altoos de echte vroomheid, die de verzoeking van haar valsche nabootsing met zich brengt.

Israel heeft het zoo bitterlijk ondervonden, en de type van den volmaakten Farizeër kon daarom alleen in Israel gevonden worden. Uit de geheele bevolking der toenmalige wereld was destijds de vreeze des Heeren in dat kleine volk van Israel saamgetrokken. Overal elders de meest schaamtelooze afgoderij, en alleen in het heilige land de dienst van den levenden, waarachtigen God. De dienst van Jehovah moest hier dus op alle manier spreken. Het kon niet blijven bij de mystieke aanbidding in de stilte der eenzaamheid. Voor alle volken moest het buiten twijfel staan, dat Israel het volk der vroomheid was. Aan dien dienst van Jehovah hing Israels volkstoekomst, en zonder dien dienst des Heeren had heel het volk geen reden van bestaan.

De dienst in den Tempel werd dan ook stiptelijk bij dag en bij nacht waargenomen. Het vuur op 't altaar doofde niet uit. Wie maar even kon, kwam zijn offerande aandragen. Wie rijk was, zocht in zijn offerande den mindergegoede te overtreffen. Ook in zijn formuliergebeden was men punctueel. En om de vroomheid toch gedurig te doen uitkomen, had men reeds in Jehovah's dagen „gebod op gebod en regel op regel" gestapeld. *Dit* mocht men niet doen, en *daar* moest men van afblijven; kortom, allerlei uitwendige vorm knelde Israel als in een keurslijf in. Zoo bespiedde de een den ander om te zien, of wel elk gebod en elke regel streng werd in acht genomen. Een mechanische vroomheid, waaraan geen veer viel in te buigen. Het was als een vroom pantser, waarin men zich 's morgens stak, en dat men eerst bij het te bed gaan losgespte. In al 't uitwendige een vrome vorm zonder eind.

Vandaar dat de vroomheid uit zichzelf verstijfde, en ten slotte als een ijskorst werd, waar de levende wateren onder weg vloeiden; tot het oordeel inging en de Heere het door zijn profeet betuigde: „Daarom dat dit volk tot mij nadert *met zijn mond*, en zij mij *met de lippen* eeren, doch *hun hart* verre van mij doen, en ze mij eeren met wat *menschengeboden* zijn, daarom ziet, zal ik wonderlijk met dit volk handelen, wonderlijk en wonderbaarlijk." (Jes. 29 : 13)

Wat nu is dit anders dan 't beeld van die half-gedwongen vroomheid, die in Israel inheemsch was; onder alle Staatskerk zich steeds voortplantte; en zich overal opnieuw vertoont, waar 't volk des Heeren tot macht en invloed komt?

Sluipt 't *ongeloof* in, dan bidt men niet meer, maar hier zegt de Heere integendeel, dat ze Hem naderen met hun mond en met hun lippen eeren. En zoo ook, is er *afval*, dan breekt men met het heilige naar wilkeur, doch hier betuigt Jehovah zelf, dat ze zich aan de geboden stiptelijk hielden. Alleen maar, onder het bidden en lofzingen bleef het hart voor God als een steen zoo koud, en al de geboden waarin ze zich knelden, waren een „ge moogt *dit* niet doen, en *dat* niet doen" van menschelijke vinding, onderwijl men de wet van Sinaï vertrad.

Men wilde in Israel niet voor goddeloos te boek staan; onder onze Staatskerk schond men zijn aangezicht door Arminiaan te willen zijn; en nu nog voelt wie uit een vroom gezin geboren is, dat verzet tegen den vromen vorm de eere der familie zou schenden.

Zoo ligt er aanvankelijk bijna altoos in het vroomzijn iets *gedwongens*, en het is juist dat gedwongene van de vroomheid, dat van den éénen kant bij de jongeren ten goede werkt, om ze aan vroomheid te wennen, maar ook aan den anderen kant, bij innerlijk verzet en innerlijken wrevel, de schijnvroomheid in het leven roept.

Gaat dit nu door, en wordt de hand die den vromen vorm aan het vrome wezen moet verbinden, al losser, dan gaat dit bij een nieuw geslacht steeds verder. Eerst voelt men dan nog zekeren hinder, als men vroom *doet* zonder vroom te *zijn*. Maar allengs verstompt het gevoel hiervoor. De vorm wordt pure vorm en is ten slotte niets dan vorm. Men pleegt te bidden, en prevelt een gebed dat van buiten is geleerd, maar tuurt met half gesloten oog onder het bidden naar zijn omgeving rond. Steeds gaat dit schaamteloozer toe. De een doet 't en de ander doet het na. Men weet het van elkaar, dat het bidden niets dan prevelen is. En zóó is het gebed niet af, of men maakt zich op voor een zonde die men soms zelfs onder het opzeggen van zijn gebed bedacht heeft.

En hierin voltrekt zich dan reeds het oordeel. Wie God losliet, wordt door God losgelaten. En in 't eind is het God zelf, die de geestelijke verstomping van 't hart doet toenemen, en over al zulke schijnvromen uitstort *„den geest eens diepen slaaps"*.

Dan gaat alle hooger leven in de bedwelming onder. Het hart kan niet meer voor God slaan. En vlak naast elkander gaan ze beiden dan het leven door, het altoos vroom doen in den vorm, en het altoos van God afdolen in 't hart.

Dien geest eens diepen slaaps zendt God niet uit, zoolang er nog worsteling is. Maar houdt de worsteling op en is er zelfs geen zwakke poging meer om het hart in zijn gebed, zijn ziel in zijn zang te leggen, zoodat vorm en wezen elk contact met elkaar verliezen, en 't wezen al onheiliger, en de vrome vorm almeer een doode vorm wordt, dan trekt God de Heere zich tenslotte van zulk een hart af. Het oog dat eerst nog zag, wordt blind, het oor dat eerst nog hoorde, wordt doof. Zegt ge: *lees*, dan komt 't antwoord: *ik kan niet lezen*, want het Boek is voor mij *verzegeld*. Het wordt een afsterving, een stilstaan van elke geestelijke beweging, tot men geheel inslaapt en de geest des diepen slaaps, dien God uitzendt, geheel onze ziel overmant. En dan merkt ge het onderscheid hieraan, of de man alleen is, of dat er anderen bij zijn. Zijn er anderen bij, dan wordt de vrome vorm bijgehouden, maar is hij alleen, dan denkt hij er niet aan, om vroom te doen. Vroom voor anderen, maar schier spottend met alle vroomheid in de eenzaamheid, is het vaste merkteeken, waaraan ge deze schijnvroomheid herkent.

Eerst is er dan nog een trekken van Gods liefde, om ons naar het wezen der vroomheid terug te lokken. De conscientie oordeelt ons, en roept ons van den schijn naar het wezen terug. Dan komt er een periode, dat de geestelijke roepstem van binnen gaat zwijgen en we zonder zelfverwijt in onzen vromen schijn voortwandelen. Tot eindelijk God de Heere, onze ontrouw moede, zelf ons hart verhardt, alle teederder gevoel in ons besweert, en ons weg doet zinken in dien diepen slaap, dien hij in zijn geestelijk bestel over ons uitzendt.

Nu is het gevaar hiervoor zeer zeker in onze dagen minder groot, omdat vroomheid verre van altoos eere inlegt, en onze toegang tot de wereld des te vrijer is, hoe minder we ons in 't kleed der vroomheid vertoonen. Maar afgewend is het gevaar zelf daarom volstrekt niet.

Bij ervaring weet elk kind van God, hoe licht 't hem overkomt, dat zelfs in het eenzaam gebed, zijn gedachten onder het bidden afzwerven, en wat moeite het vaak kost, om vooral bij het gemeenschappelijk gebed met zijn ziel er bij te blijven. Van onzen lofzang dien we Gode opdragen, geldt 't evenzoo, dat orgelspel en zang ons wel verkwikkend aandeden, maar dat onder het meezingen het lied zelf zich voor ons in klanken oploste, waar het hart niet in meesprak. Met het kerkgaan zelfs is 't niet anders. Goed kerkgaan en in de kerk meeleven is een kunst, die niet dan met inspanning wordt aangeleerd. Zelfs bij de aalmoes die men uitreikt, is de liefde van het hart zoo vaak van ons geld vervreemd.

Elk waarachtig vrome heeft hiermee heel zijn leven te worstelen. Bijna nooit kan een kind van God hierin zich zelf voldoen. Tot in het heilige bereidt het zondige van ons hart ons zoo bittere teleurstelling. Er zijn vromen geweest, die opzettelijk enkele dagen niet meer baden, om dan later, met nieuwe spanning der ziel, zich te beter in het echte bidden weer met heel de ziel in te werken.

Nu is dit niets, zoolang ge dit voelt, er zelf weet van hebt, en die klove tusschen het wezen en den schijn in uw vroomheid afkeurt, in uzelven bestraft, en zóó afkeurt, dat ge uw God aanroept, om tot beteren geestelijken staat te geraken. Dan komt niet de geest des diepen slaaps over u, maar maakt uw God u veeleer wakker en gaat allengs meer en meer uw wezen in uw vroomheid in.

Maar wee u, zoo die schijnvroomheid gedachtenloos over u komt. Dat het u genoeg is, zoo ge weer gebeden hebt, het doet er niet toe hoe. Dan wordt ge gedeeld. De eenheid van uw zielsbesef gaat al meer te loor. Het worden twee personen in u, uw wezenlijk ik, dat al verder afdoolt, en de man met het vrome masker, die zich aan uw vrome omgeving vertoont. En dan begint de innerlijke versterving, tot uw God in zijn toorn over u komt, en zelf u indompelt in een geestelijke dorheid, dofheid en onaandoenlijkheid, die den geest des diepen slaaps over u inroept.

Toch is, door genade, ook uit dien diepen slaap wakkerworden nog mogelijk, en bij een wezenlijk kind van God komt die verwakkering ten slotte altoos. Maar juist daarom is het zoo broodnoodig, dat we elkander en onszelf niet misleiden. Zoo broodnoodig, dat we reeds bij onze kinderen en bij de schooljeugd, alle gebed, alle lofpsalm en alle lezen van Gods Woord binden aan wat in het hart omgaat. Dat we elken avond ons afvragen, of ons vrome doen wel in der waarheid van God gewerkt is, en zijn verzoening over ons onheilig bidden inroepen. En dan ook, dat we elkander aandurven, om, in predicatie en in omgang en in gesprek, steeds weer op dit ééne aan te dringen, dat we elken vorm van onze vroomheid gedurig weer aan onze gemeenschap met onzen God toetsen.

Immers aan allen vromen vorm, die ons niet op 't oogenblik zelf met onzen God zelf in aanraking brengt, ontbreekt het merkteeken van echt te wezen, dat altoos weer aan het *nabij God te zijn* wordt gekend.

Amsterdam, 7 October 1910.

Op de conferentie van Gereformeerde predikanten te Utrecht gehouden, is met eenparige stemmen besloten, dat onze Gereformeerde Kerken bij de Overheid behooren aan te dringen op wijziging van Art. 171 der Grondwet, opdat het onrecht onze Kerken aangedaan, worde weggenomen.

Verblijdend was, dat op deze predikantenconferentie, althans zoover uit het persverslag bleek, niet één stem is opgegaan, om voor onze Kerken subsidie aan den Staat aan te vragen. Het zoogenaamde „beginsel", dat de Overheid van Godswege zou geroepen zijn voor de predikantstractementen te zorgen, werd door niemand verdedigd. Eer bleek omgekeerd, dat men door schrapping van Art. 171 den finantieelen band tusschen Staat en Kerk wilde verbreken. Wanneer de *Gereformeerde Kerk* onlangs met zekere vreugde meende te mogen constateeren, dat het beginsel van Staatssubsidie allengs ook in onze predikantenwereld veld won, dan heeft deze predikantenconferentie dit niet bevestigd. Wie ijvert voor afschaffing van Art. 171 is zeker geen voorstander van Staatstractementen.

Natuurlijk is het een geheel andere vraag, of de Overheid, zoolang Art. 171 bestaat, billijk handelt, met aan de Gereformeerde Kerken geen subsidie uit te keeren. Het argument van Hervormde zijde aangevoerd, dat de Gereformeerden, door de Hervormde Kerk te verlaten, daarmede het *recht* op deze subsidie verloren hadden, omdat deze subsidie alleen rentevergoeding is voor de goederen der Hervormde Kerk in vroeger eeuwen genaast, gaat natuurlijk niet op. Spectator heeft in de *Waarheidsvriend* daarop reeds terecht geantwoord, dat de voorstelling, alsof de Gereformeerden „vrijwillig" de Hervormde Kerk verlaten hebben, onjuist is, en evenzoo de bewering, dat de subsidie aan de Herv. Kerk alleen „rentevergoeding" zou wezen. »Of de genaaste goederen, schrijft hij, steeds zooveel hebben opgebracht, dat van de rente het thans betaalde bedrag kon gekweten worden, is zeer te betwijfelen; er zijn mij voorbeelden bekend, dat de opbrengst van landerijen zóó gering was, dat de predikant er niet van bestaan kon; terwijl na de naasting door den Staat een veel grooter bedrag werd uitgekeerd ten bate van den predikant". Maar ook afgezien daarvan zal toch zeker niemand beweren, dat de subsidies aan de Roomsche, de Luthersche, de Remonstrantsche, de Doopsgezinde Kerken en aan de Joodsche Synagogen uitgekeerd, alleen „rentevergoeding" kunnen worden genoemd voor vroegere door den Staat genaaste eigendommen. Ook al laten we de „historische rechten" der Gereformeerde Kerken dus rusten, dan blijft het nog een stuitende onbillijkheid, dat de Overheid uit de landspenningen, door alle burgers, ook door de Gereformeerden, opgebracht, wel aan alle andere Kerken subsidie geeft, maar aan de Gereformeerde Kerken niet, niettegenstaande deze ongeveer een tiende deel der bevolking omvatten.

Toch heeft de predikanten-conferentie terecht besloten geen redres van deze grief te zoeken door bij de Overheid op subsidieering ook voor onze Kerken aan te dringen. Naar onze overtuiging zou zulk een subsidie-aanvrage èn gevaarlijk wezen voor de zelfstandigheid onzer Kerken èn gelijk staan met een verloochening van onze historische rechten. Maar ook zij, die deze bezwaren niet deelen, zijn wel tot het inzicht gekomen, dat deze weg *feitelijk* voor ons gesloten is, na de beslissing door de Eerste Kamer genomen. Enkele Gereformeerde Kerken, die bij de Regeering in 1897, 1898 en 1900 om subsidie hebben aangeklopt, kregen nul op het rekwest. En de pertinente verklaring van den Minister, dat hij geen nieuwe subsidieaanvrage voor de Kerken zou doen, deed voor goed het slot op de deur. Langs dezen weg, daargelaten of hij geoorloofd was of niet, kan het onrecht niet worden weggenomen. Dit staat thans voor ieder vast en wordt ook door degenen, die tegen deze staatssubsidie minder bezwaar hadden, erkend. De discussie hierover kan dus veilig worden gesloten.

Is deze uitweg afgesneden, dan blijft er geen ander middel over dan opheffing van Art. 171, gelijk dit ook door de antirevolutionaire partij steeds is bepleit. In dien zin schijnt dan ook de motie te moeten worden verstaan, die aan het slot der discussie met algemeene stemmen werd aangenomen en aldus luidt:

De Centrale Pastorale Conferentie spreekt als haar overtuiging uit, dat het op den weg van de Geref. Kerken in Nederland ligt, zich thans tot de Overheid te wenden met het dringend verzoek, dat het onrecht, haar aangedaan uit kracht van art. 171 der Grondwet, worde weggenomen.

Blijkbaar bedoelt deze motie een zekere actie op touw te zetten in de Kerken, opdat de Synode zich met dit verzoek tot de Regeering zal wenden.

Over de vraag, in hoeverre dit wenschelijk is, zullen we een volgend maal spreken. Thans zij ons enkel een formeele opmerking geoorloofd, die alleen het karakter dezer motie betreft en met den inhoud van het genomen besluit niets te maken heeft.

Ons kerkelijk leven heeft als nieuw verschijnsel zien opkomen de conferenties van afzonderlijke ambtsdragers, ouderlingen-, diakenen- en predikanten-conferenties. Voorzoover deze conferenties ten doel hadden door onderlinge voorlichting en wisseling van gedachten tot een betere uitoefening *van hun ambt* te komen, bestond tegen dit nieuwe verschijnsel geen bezwaar, ja kon het zelfs in menig opzicht nuttig werken. Conservatief zijn we niet, en het argument, dat onze vaderen zulke saamkomsten van afzonderlijke ambtsdragers in breeden kring niet gekend hebben, is voor ons geen afdoend motief. Maar wel dient er natuurlijk zeer ernstig tegen gewaakt, dat deze conferenties, die als zoodanig geen enkel kerkelijk mandaat bezitten, niet naast de kerkelijke vergaderingen als een soort leidende macht in de Kerk optreden gaan. Tweeërlei werd daarom voor deze conferenties als eisch gesteld: vooreerst, dat men er zich stipt bepalen zou tot wat de uitoefening *van het eigen ambt betreft*. Een diaken-conferentie heeft zich niet in de zaken der kerkregeering, een ouderlingen-congres niet in de zaken der armverzorging te mengen. En ten tweede, dat zulke conferenties zich zouden beperken tot broederlijke wisseling van gedachte, maar geen *besluiten* of *beslissingen* zouden nemen. Een besluit draagt toch altoos een de leden bindend karakter, en daartoe bezit zulk een conferentie de macht niet. Het woord conferentie zelf drukt dit uit, dat men komt om te confereeren, maar niet om te handelen.

De predikanten-conferentie heeft ditmaal dit goede spoor wel eenigszins verlaten. Vooreerst raakt de quaestie van Art. 171 niet de uitoefening van het *predikambt*, maar is ze een generaal belang van onze Kerken. Wel kan wijziging van Art. 171 zijdelings in verband worden gebracht met verhooging der predikants-tractementen, maar dit motief werd in de discussies niet genoemd; het ging alleen om een *onrecht onze Kerken aangedaan*.

En in de tweede plaats werd in den vorm eener motie een besluit genomen, met het doel om in ons kerkelijk leven een zekere „actie op touw te zetten", gelijk men het heeft uitgedrukt. Zelfs ging de discussie nog verder en bewoog zich ook op politiek terrein, want men sprak uit, dat van hoeveel belang de Coalitie ook was, het *belang der Kerken* moet voorgaan. Het onrecht onze Kerken aangedaan, moest hersteld worden, desnoods met behulp van radicalen en socialisten.

Naar het ons voorkomt, heeft de predikanten-conferentie daarmede een eersten stap gezet op een weg, die toch niet geheel zonder gevaar is. Juist omdat we deze predikanten-conferenties van hoog belang achten, en we gelooven, dat ze onder de voortreffelijke leiding van Prof. Lindeboom op het practische gebied van zending, prediking, huisbezoek, catechisatie enz. uitnemend veel goed kunnen doen, meenen we een woord van broederlijke waarschuwing niet achterwege te mogen houden.

Gesteld, om het gevaar nu eens scherp te doen uitkomen, dat aan zulk een conferentie *alle* predikanten deelnamen, gelijk uitdrukkelijk als wensch door de conferentie is uitgesproken, en op zulk een conferentie dan gemeenschappelijk besloten werd dit of dat voorstel op de Generale Synode te brengen, — dan zou daardoor feitelijk de beslissing over zulk een zaak reeds gevallen zijn. Op onze meerdere vergaderingen toch brengen de predikanten de helft der stemmen uit en zou het zeker niet veel moeite kosten, nog een of twee ouderlingen aan hun zijde te krijgen. Zoo zou in schijn onze presbyteriaal-synodale organisatie bewaard blijven, maar feitelijk evenals in de Luthersche Kerk een dominocratie worden ingevoerd.

Nu is dit zeker niet aldus bedoeld. Ook is het getal der predikanten, dat aan deze conferenties deelneemt, nog veel te klein, om zulk een overwicht uit te oefenen. Maar ook hier geldt het principiis obsta. Een kleine afwijking kan trots de beste bedoelingen ernstige gevolgen hebben.

Op Vrijdag 30 September promoveerde de heer W. A. Joubert aan de Vrije Universiteit tot doktor in de Theologie op een proefschrift, dat handelt over „De verhouding van gelooven en weten in de Nederlandsche Theologie der XIX eeuw, in het bijzonder bij Doedes en Van Oosterzee".

Al is de titel van dit proefschrift in zooverre niet geheel juist, dat het opschrift meer doet verwachten dan de inhoud geeft, toch zal deze dissertatie zeker met belangstelling worden ontvangen, omdat ze ons een helder inzicht geeft in een strijd, die een halve eeuw geleden in ons vaderland werd gestreden.

Dr. Joubert geeft eerst een kort overzicht van de verschillende geestesrichtingen ten tijde van Doedes en Van Oosterzee, waardoor de stand van het probleem destijds duidelijk wordt. Vervolgens ontwikkelt hij nader, op welke wijze Doedes en Van Oosterzee het vraagstuk gesteld en opgelost hebben. Terwijl hij eindelijk critiek uitoefent op deze vraagstelling en oplossing, zoowel door het verkeerde in hun stelsel aan te wijzen als door een juistere oplossing aan de hand te doen.

Gelijk Dr. Joubert opmerkte, is de invloed, dien Doedes en Van Oosterzee nog in Afrika uitoefenen, grooter dan in ons land, waar de ontwikkeling zooveel sneller is voortgeschreden. Intusschen ontneemt dit niets aan de waarde, die dit proefschrift op dogmatisch-historisch terrein heeft. Het leidt ons terug naar een belangrijk tijdvak van onze kerkelijke theologie; het doen ons mannen als Doedes en Van Oosterzee waardeeren, die tegen rationalisme en empirisme met gloed en bezieling ons Christelijk geloof verdedigd hebben; en het kan ons tevens tot dank stemmen, dat de ontwikkeling onzer Theologie niet heeft stil gestaan, maar dat we tot een zooveel zuiverder oplossing van dit vraagstuk zijn gekomen.

Dr. Joubert heeft door dit proefschrift niet alleen de Kerk in Afrika een dienst willen bewijzen, maar ook een teeken willen achterlaten van dankbaarheid, voor wat Nederland hem geboden heeft. Waar hij straks naar zijn vaderland terugkeert om het hoogleeraarsambt dat hem wacht, te bekleeden, gaan onze beste wenschen met hem mede.

Ds. Landwehr komt in de *Rotterdamsche Kerkbode* op tegen de persoonlijke en weinig kiesche manier, waarop onlangs in een onzer Kerkbodes over het preeken der professoren geschreven werd.

Ook ons komt het voor, dat onze kerkelijke pers door het opnemen van zulke stukken zich zelve niet eert. Al wat naar een persoonlijken aanval zweemt, bedektelijk of openlijk, behoort in onze Christelijke pers niet thuis. We zijn Ds. Landwehr dan ook dankbaar, dat hij het persoonlijke in deze polemiek afkeurde.

Toch acht Ds. Landwehr, — en we willen gaarne van deze klacht notitie nemen — dat de *Heraut* tot dezen min vriendelijken vorm van critiek aanleiding had gegeven. Immers, toen deze quaestie door hem twee jaar geleden in broederlijken geest was ter sprake gebracht, hadden we gedachtenwisseling geweigerd en met zeker „machtsvertoon" er ons afgemaakt.

Gesteld zelfs dat dit juist was, dan zou alleen onze redactie hiervoor verantwoordelijk zijn, maar schijnt het toch hoogst onbillijk, dit op de professoren in het gemeen te willen verhalen.

Is het feit echter juist?

Mogen we nog eenmaal, ter opscherping van het geheugen van onzen collega, hem de toedracht der feiten meedeelen?

Naar aanleiding van het besluit der Synode, dat den studenten verbood uit preeken te gaan, werd de vraag gesteld, of het niet goed was, dat de Synode ook een stokje stak voor het veelvuldig uit preeken gaan der professoren. Motief heette daarbij te zijn, dat dit voor hun studie even nadeelig was als voor de studenten.

Oas antwoord hierop was:

1e. dat de Synode het uit preeken gaan der studenten verboden had niet met het oog op hun studie, maar omdat ze nog niet kerkelijk geëxamineerd waren; een motief dat natuurlijk voor de professoren in de theologie niet gold, omdat deze in de Bediening des Woords waren gesteld geweest en de bevoegdheid om te prediken hun niet was ontnomen.

2e. dat de Kerken er steeds prijs op hadden gesteld, dat de professoren preekten, en het vroeger zelfs regel was, dat in de Universiteitsteden een of meer professoren als predikant werden beroepen en geregeld elken Zondag het Woord bedienden.

3e. dat de vraag, of dit preeken der professoren nadeelig was voor hun studie niet zoozeer tot de zorg der Kerken behoorde, als wel tot die der Curatoren, die belast waren met het toezicht op het onderwijs der Hoogleeraren.

Dit laatste sloeg natuurlijk op de Hoogleeraren der Vrije Universiteit, die als zoodanig niet onder het opzicht der Synode, maar van de Curatoren hunner Hoogeschool staan. Voor de Hoogleeraren der Theologische School staat de zaak geheel anders; hier hebben de Kerken het volste recht om te bepalen, of en hoeveel malen de Hoogleeraren zullen preeken.

Schuilt in dit antwoord nu eenig „machtsvertoon"?

Zoo ja, dan hebbe Ds. Landwehr de vriendelijkheid het ons aan te toonen, en we zullen amende honorable doen.

In onzen leader over het verminderend aantal theologische studenten van verleden week sloop een kleine onnauwkeurigheid in, die we ons haasten te herstellen. We schreven, dat te Kampen enkele jaren geleden het aantal studenten bij de honderd bedroeg. Metterdaad is dit zoo geweest, zelfs liep het getal nog over de honderd, maar dit geschiedde, toen de litterarische opleiding nog aan de Theologische school verbonden was. Zal men een zuiveren maatstaf nemen om den toestand van vroeger met dien van nu te vergelijken, dan moet men hier dus aftrekken degenen, die nog niet de theologische lessen volgden. Het eigenlijke getal studenten in de Theologie liep niet hooger dan even in de 70. Ook zoo blijft de achteruitgang op 31 duidelijk genoeg spreken.

In het Fransche Tijdschrift *Foi et Vie*, dat om zijn vaak uitnemende artikelen waard is ook in ons land meer gelezen te worden, levert de hoofdredacteur Paul Doumergue ditmaal een beschouwing over de belangrijke beslissing, die de Paus nam door de opheffing van de bekende vereeniging de *Sillon*, die op sociaal en politiek terrein werkzaam was in democratischen zin.

In hoeverre de Paus terecht of ten onrechte het streven dezer vereeniging veroordeeld heeft, die ten doel had den werkmansstand zedelijk te verheffen, kan hier in het midden worden gelaten. Ook het feit zelf, dat de Paus deze bloeiende vereeniging, die 500 afdeelingen en 8000 leden telde, met groote energie werkzaam was onder de arbeiders en ook door verschillende bisschoppen gesteund werd, plotseling ophief, hoe belangrijk dit feit ook voor Frankrijk moge wezen, kan ons betrekkelijk koud laten. Maar wel verdient deze beslissing de aandacht, omdat, gelijk Doumergue terecht opmerkt, de Paus daardoor zijn macht zeer belangrijk heeft uitgebreid en het streven der hierarchie, om op elk terrein de wet voor te schrijven, tot zijn uiterste consequentie is doorgedreven. In zooverre is deze pauselijke beslissing over de Sillonnisten een der merkwaardigste teekenen van onzen tijd.

Om dit wel in te zien dient eerst de aandacht te worden gevestigd op het eigenaardige standpunt door de Sillonnisten ingenomen. Zooals uit verschillende uitlatingen, door Doumergue medegedeeld, blijkt, erkenden zij volmondig het onfeilbaar gezag van den Paus in alle zaken, die de *„ordre spirituel"*, d. w. z. het *geloof* of de *zeden* aangaan; hierin kwam aan den Paus alleen de beslissing toe en had hij de leiding te geven aan heel de Christelijke Kerk; maar ze hielden staande, dat daarnaast een zelfstandig terrein was, *l'ordre politique*, het burgerlijk leven, waar zekere vrijheid van beweging den geloovige gegund was en hij het recht had door eigen studie en nadenken tot oplossing der quaesties te komen. Ook deze vrijheid vatten ze nog zeer beperkt op; ze erkenden dat de politieke en sociale actie in nauw verband stond met de zedelijke *beginselen* en dat de Paus over deze zedelijke *beginselen* ook op politiek en sociaal gebied absoluut te beslissen had. En evenzoo kenden zij aan den Paus het recht van contrôle toe om te beoordeelen, in hoeverre de politieke en sociale stelsels met deze zedelijke beginselen al of niet overeenstemden, en ze waren bereid aan deze pauselijke beslising onvoorwaardelijk zich te onderwerpen. Maar binnen deze grenzen moest aan de geloovigen vrijheid worden gelaten om zelfstandig te arbeiden op het gebied van wetenschap, van politiek, van sociale actie enz. De Kerk, al was ze onfeilbare schatbewaarster der zedelijke grondbeginselen, had geen Goddelijke openbaring ontvangen, waardoor ze voor al de vraagstukken, die op dit wereldlijk gebied zich voordoen, de oplossing aan de hand kon doen. Hier had de menschelijke geest vrij te arbeiden en de Kerk kon alleen de resultaten van dien arbeid toetsen aan de eeuwige beginselen van Gods Woord.

De Paus heeft door zijn beslissing aan deze illusie van vrijheid den bodem wel voor goed ingeslagen. De scheiding tusschen l'ordre spirituel en temporel, zooals de Sillonnisten die maakten, verwerpt hij als een uitvlucht. Het heele arbeidsveld van de Sillon en het sociale doel, dat ze zich voorstelde, raakt volgens den Paus het gebied van het zedelijk leven, dat het eigen domein is der Kerk. Zelfs indien hunne leerstellingen vrij waren geweest van dwaling, zou het een zeer ernstig vergrijp zijn geweest, zegt de Paus, tegen de discipline der Kerk, dat men zich hardnekkig onttrok aan de leiding dergenen, die van den hemel de roeping ontvangen hebben èn de personen èn de maatschappijen te leiden in den rechten weg van de waarheid en het goede. Juist in dezen tijd, zoo gaat de Paus voort, waarin op sociaal en wetenschappelijk gebied de anarchie heerscht en ieder zich opwerpt als leermeester en wetgever, moet met te meer kracht herinnerd worden, dat men de maatschappij niet zal opbouwen, tenzij de Kerk de fundamenten ervoor legt en leiding geeft aan de werkzaamheden.

Dat de Paus ten slotte nog verklaart, dat de Kerk zich niet met de politiek in eigenlijken zin bemoeit en hier aan ieder alle vrijheid laat, is natuurlijk een doekje voor het bloeden. Waar het op aankomt is, dat de Paus uitdrukkelijk in dit schrijven de voorstelling verworpen heeft, alsof aan de Kerk op het sociale en politieke terrein alleen het recht van contrôle toekomt; ze heeft hier ook de macht van te leeren en leiding te geven, en elke actie, die niet door de Kerk geleid wordt, is reeds deswege te veroordeelen.

Rome is consequent.

En juist die consequentie kan ons doen